

2. «Bee Movie» / Dream Works Animation, the USA, 2007.
3. «Бі Муві: Медова змова». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
4. «Flushed Away» / DreamWorks Animation, the USA, 2006.
5. «Змивайся». Переклад професійний, дубльований студією Pteroduction, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
6. «Madagascar: Escape 2 Africa» / Dream Works Animation, the USA, 2008.
7. «Мадагаскар 2: Втеча до Африки». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
8. «Panda Kung-Fu 2» / Dream Works Animation, the USA, 2011.
9. «Панда Кунг-Фу 2». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
10. «Rise of the Guardians» / DreamWorks Animation, the USA, 2013.
11. «Вартові легенд». Переклад професійний, дубльований студією Le Doyen Studio, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
12. «Shrek» / Dream Works Animation, the USA, 2001.
13. «Шрек». Переклад професійний, дубльований студією ICTY, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.
14. «The Croods» / Dream Works Animation, the USA, 2013.
15. «Сімейка Крудсів». Переклад професійний, дубльований студією Postmodern, версія у форматі DVD video, що є в торговельному обігу.

УДК 821.112.2'255.4

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК У КОРОТКОМУ ОПОВІДАННІ В. БОРХЕРТА «КУХОННИЙ ГОДИННИК»

Добринчук О.О., к. філол. н., доцент
кафедри німецької мови

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

У статті розглядаються особливості німецьких модальних часток та їх перекладу українською мовою. Зроблено спробу дослідити функціонування модальних часток в ідіостилі німецького письменника В. Борхерта на матеріалі короткого оповідання «Кухонний годинник». Продемонстровані та обґрунтовані авторські варіанти перекладу німецьких модальних часток у згаданому художньому творі.

Ключові слова: модальні частки, особливості, ідіостиль, емоційність, переклад, контекст.

В статье рассматриваются особенности немецких модальных частиц и их перевода на украинский язык. Сделана попытка исследовать функционирование модальных частиц в идиостиле немецкого писателя В. Борхерта на материале короткого рассказа «Кухонные часы». Демонстрируются и обосновываются авторские варианты перевода немецких модальных частиц в упомянутом художественном произведении.

Ключевые слова: модальные частицы, особенности, эмоциональность, перевод, контекст.

Dobrynychuk O.O. PECULIARITIES OF FUNCTIONING AND TRANSLATION OF THE GERMAN MODAL PARTICLES IN THE SHORT STORY "KITCHEN CLOCK" BY W. BORCHERT

The article deals with the peculiarities of the German modal particles and their translation into Ukrainian. An attempt is made to investigate the functioning of the modal particles in the idiosyle of the German writer W. Borchert on the material of the short story "Kitchen Clock". The own variants of the translation of the German modal particles in this work are demonstrated and substantiated.

Key words: modal particles, peculiarities, emotionality, translation, context.

Постановка проблеми. У сучасній німецькій мові можна зустріти велику кількість модальних часток (далі – МЧ). Вони є важливими сигналами у розмовній динаміці й особливими сигналами для вираження емоцій та експресії, отже, вони підсвідомо спрямовані на іллокутивний мовленнєвий акт. Зрозуміло, що під час розмови ми хочемо не лише повідомити якусь інформацію, але й передати свої враження, почуття, настрої, спонукати

до дій, викликати якусь реакцію. МЧ допомагають зрозуміти цілі та наміри мовця, його емоційну оцінку змісту висловлювання, його очікування, тобто виявляють прагматичну спрямованість висловлювання.

У художній літературі, переважно в діалогічному мовленні, також досить часто можна зустріти МЧ. Передача значення німецьких МЧ українською мовою, їх доцільний переклад є важливим кроком в опануванні роз-

мовної мови, а також у дослідженні авторського стилю, зокрема відомого німецького письменника Вольфганга Борхерта, що й зумовлює актуальність дослідження. Об'єктом розвідки вибрані МЧ в ідіостилі письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Є ціла низка праць, присвячених детальному вивченню МЧ у німецькій мові, зокрема це роботи закордонних дослідників: М. Турман, Т. Петріч, Мін-Яае Квон, Т. Гербергольц, Й. Барчетті. На особливу увагу заслуговує праця Л. Ліфлендер-Коїстінен, яка присвячена саме дослідженню проблем перекладу німецьких МЧ рідною мовою. Постановка проблеми функціонування МЧ у різних аспектах відображена у вітчизняних дослідженнях О.І. Кучми, І.М. Гуцол, О.К. Садикової, М.В. Паєвської, М.М. Марусинець та інших. Літературна спадщина В. Борхерта, насамперед, вивчалася літературознавцями (С.А. Притолок, А.Р. Амірова, Н.І. Платіцина). Окремі спроби лінгвістичного аналізу праць В. Борхерта знаходимо у працях В.І. Волощук, В.І. Черенок. Однак, на нашу думку, мова малої прози В. Борхерта досліджена незначною мірою. Публікацій, присвячених тонкощам перекладу МЧ у художній літературі, зокрема у коротких оповіданнях В. Борхерта, небагато, що визначає новизну роботи.

Постановка завдання. Метою нашої праці є теоретичний та практичний аналіз МЧ в оповіданні В. Борхерта «Кухонний годинник».

Досягнення мети роботи передбачає реалізацію таких завдань:

- окреслити теоретичні аспекти функціонування МЧ та особливості їх перекладу;
- розкрити специфіку використання МЧ у короткому оповіданні В. Борхерта «Кухонний годинник» як одного з лексико-стилістичних засобів ідіостилу письменника;
- проаналізувати варіанти літературного перекладу МЧ українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерес сучасної лінгвістики до МЧ німецької мови не випадковий, адже жодна інша мова не володіє такою розгалуженою системою.

Дослідження функціонування модальних часток є актуальним у зв'язку з тим, що вони багатофункціональні, а також сильно залежні від контексту. Варто зазначити, що «модальні частки належать не до окремого слова чи словосполучення, а до усього речення загалом. У реченні вони відіграють комунікативну

роль і допомагають зрозуміти мету і наміри: про що говориться, яка емоційна оцінка змісту висловлювання, які взаємини існують між партнерами по комунікації» [3, с. 188]. Саме ця ознака МЧ найбільш ускладнює їх переклад.

МЧ (від лат. «partikula») використовуються у німецькій мові порівняно з іншими мовами досить часто. МЧ *eben, denn, doch, ja, nur, schon, vielleicht* є серед 5000 найчастіше вживаних слів у словнику Kaedings Korpus. Вони зустрічаються частіше в усному мовленні, ніж у писемному, у розмовній мові, ніж у літературній, у спонтанному мовленні, ніж у підготовленому, у діалогічному (Alltags-Dialoge), ніж монологічному [8, с. 245]. МЧ можна також назвати «Gesprächswörter» (розмовні слова) [7, с. 552], адже основною їх ознакою є вживання у розмовному діалогічному мовленні.

У перекладі будь-яких видів текстів, а особливо художніх творів, в яких зустрічається розмовна мова, МЧ мають важливе значення. У такому разі не можна застосовувати «автоматичний» переклад, адже МЧ несуть емоційне смислове навантаження. Їх можна перекласти лише у контексті.

Однією із труднощів перекладу МЧ є також явище омонімії, за якого МЧ не є МЧ, а є іншими частинами мови, зокрема, прислівниками, сполучниками, прикметниками, тощо. Наприклад:

a) Sie sieht doch schön aus (Modalpartikel). – А вона **маку** гарна [тут і надалі переклад мій – Д.О.]. МЧ *doch* у цьому реченні демонструє прагнення переконати співрозмовника у правоті свого твердження. МЧ *doch* доцільно перекласти підсилювальною модальною часткою **маку**, яка також в українській мові передає такі відчуття мовця;

б) Er hat es ihm gesagt, doch er wollte es ihm nicht glauben. (Konjunktion) (= aber). – Він йому це сказав, але він не хотів йому вірити. У цьому реченні *doch* є сполучником сурядного речення, який можна замінити сполучником *aber*.

Під час перекладу німецьких МЧ українською мовою важливо враховувати такі їх особливості:

1. МЧ не можуть бути самостійними членами речення. Модальні частки, як і службові слова, не можуть вживатися самостійно поза рамками речення і своє лексичне значення реалізують тільки в ньому.

2. МЧ не можуть стояти на початку речення. Переважно МЧ стоять у середині речення.

Але залежно від їх розташування зміст усього речення може мати різні емоційні відтінки. МЧ переважно стоять перед «ядром повідомлення», словом або словосполученням, на які під час перекладу варто звернути особливу увагу [6].

3. МЧ не можуть бути самостійними відповідями на запитання (у зв'язку з тим, що вони не є самостійними членами речення).

4. МЧ не мають жодного впливу на істинність значення речення, в якому вони виступають. Самі по собі МЧ не мають конкретного семантичного значення («*relativ bedeutungsarm*» [4, s. 9]), тобто, якщо ми порівняємо два речення (одне із МЧ, а інше без неї), то їхній зміст буде однаковим. Те саме можна сказати і про заміну МЧ іншою МЧ. Наприклад:

Es war Nacht. – Es war ja Nacht [5]. – *Es war doch/bereits/eben Nacht.*

Була ніч. – Але ж була ніч. – Вже була ніч.

Як видно із наведеного прикладу, семантичне значення усіх трьох речень полягає у тому, що була ніч. Заміна однієї МЧ на іншу не відіграє особливо важливої ролі. Проте саме МЧ надає емоційності реченню і вказує на певні почуття мовця, зокрема здивування, або на прагнення мовця переконати співрозмовника у тому, що була глибока пізня ніч.

5. МЧ можна вилучити із речення і при цьому воно не стане граматично невірним [4].

Щоб розпізнати МЧ у художньому тексті, також необхідно пам'ятати, що:

– більшість МЧ ненаголошені (у наказових реченнях деякі МЧ можуть бути наголошені, наприклад: *Mach 'ja/'blos keinen Unsinn! – Та не роби ж дурниць!*);

– МЧ часто можуть функціонувати у різних комбінаціях між собою [4, s. 15–17]. Подекуди такі комбінації можуть утворюватися із багатьох МЧ (до 5 МЧ підряд). Наприклад: *Das war denn eben doch auch nur ein kleiner Erfolg.* – *Це все ж таки був лише невеликий успіх.* Зауважимо, що при перекладі речень із такими комбінаціями МЧ не обов'язково перекладати кількісно, а подекуди доцільно підібрати повнозначне самостійне слово для вираження тієї або іншої емоції, яка у німецькому реченні виражена цілим рядом МЧ.

– МЧ дуже диференційовано виражають ставлення, припущення, оцінку мовця щодо того, про що він повідомляє, а також частково очікування реакції співрозмовника.

МЧ у художньому творі є важливими індикаторами, які під час аналізу художнього тексту потрібно уважно розглядати та аналі-

зувати, тому що саме вони допомагають перекладачеві інтерпретувати авторську думку [7, s. 554].

Використання МЧ є більш природним у текстах, в яких є більше можливостей розглянути відносини між співрозмовниками, проаналізувати їх знання, погляди, ставлення до теми розмови, тобто у діалогах, а особливо у діалогах із високим рівнем конфіденційності, адже у таких діалогах частіше зустрічаються ситуативні зауваження, конкретні вказівки щодо сприйняття теми розмови. МЧ допомагають зрозуміти цілі й наміри мовця, його емоційну оцінку змісту висловлення, його очікування, які він пов'язує зі своїм партнером по комунікації. Зазначимо, що вживання МЧ дає змогу заощаджувати мовні засоби, а отже, й час на висловлювання, саме тому вони є невід'ємною складовою частиною спонтанного діалогічного мовлення.

Характерною стилістичною особливістю коротких оповідань В. Борхерта є простота викладу матеріалу, що, своєю чергою, пояснює вибраний автором для своїх коротких оповідань розмовний стиль письма. Діалогічність мовлення, часте використання коротких еліптичних речень є ознаками розмовного стилю, який наближує читача до реалій війни настільки, що здається, ніби ці події та герої оповідань добре знайомі читачеві. Мова головних персонажів емоційна, пристрасна, близька та прониклива. Така специфіка наративу автора «посилює апелятивність текстів та їх проникливість» [2, с. 226], а стиль письма спантеличує наївною простотою та влучністю вислову.

Експресивності творам німецького письменника надає також пристрасна лексика та лексико-стилістичні засоби, які вдало застосовує В. Борхерт. Одними із таких іллокутивних індикаторів у текстах письменника є МЧ. Дослідниця О.І. Кучма справедливо зауважує: «В літературному творі емоційно-експресивні частки є засобом стилізації: за відсутності на письмі інших засобів, що супроводжують усне мовлення (інтонація, жести, міміка), ці, як правило, короткі слова створюють найекономнішим чином тло ситуації мовлення та керують перебігом розмови. Однак пряма мова персонажів – найбільш придатний контекст для реалізації частками своїх функцій» [1, с. 256]

В оповіданні «Кухонний годинник» головним персонажем є німецький солдат, який повертається додому, але його домівка зруйнована, він втратив усе: і родину, і дім.

Солдат знаходить на руїнах єдиний вцілілий предмет – це кухонний годинник, вже поламаний. Для інших – це просто сміття, а для нього ця річ є нагадуванням про щасливе життя, колишній «рай» без війни. Стрілка годинника містичним чином зупинилась на позначці, коли він почувався щасливим. Війна перетворила рай на пекло, і не лише головний герой усвідомлює це, інші учасники розмови не можуть знайти слів для втіхи, не можуть подивитися один одному у вічі, не можуть словами висловити свої почуття. Єдине, що їх хвилює у той момент, – це усвідомлення того, що пізнати цінність життя і миру можна, лише втративши їх.

Коротке оповідання «Кухонний годинник» побудовано на діалозі німецького солдата та його випадкових співрозмовників. Вони не знайомі, але саме їм герой розповідає про годинник, який знайшов. Співрозмовники не беруть активної участі у діалозі, вони більше виступають слухачами. Їм належать лише чотири репліки. Ці випадкові люди не є важливими персонажами, вони – ширма, адже розмову солдат веде із самим собою, це – його сповідь. Саме тому його розповідь перетворюється поступово на монолог. Рівень конфіденційності тексту дуже високий, адже солдат розповідає незнайомцям про свої спогади та відкриває їм душу. На думку дослідника Т. Петріча, між МЧ та рівнем конфіденційності тексту існує тісний зв'язок. Якщо розмова приймає емоційний, особистісний та довірчий характер, тобто рівень конфіденційності тексту зростає, то частота вживання МЧ зростає також. Для текстів із високим рівнем конфіденційності є природним вживання МЧ. [8, s. 245–246].

Мова головного персонажа більше схожа на мову, яка застосовується у діалогах: спонукальні речення, короткі фрази, численні повтори, а також часте використання МЧ, додають його розповіді емоційності. Мовлення німецького солдата характеризується варіативністю у вживанні МЧ: *auch, nun, doch, mal, ja, wohl*.

Свою розмову він починає не з привітання, знайомства з людьми на лавці чи ввічливих фраз, а одразу з теми розмови – кухонного годинника. Повтор МЧ *auch* у наступних фразах героя лише вказує на його емоційне збудження, його розпач, сум. МЧ *nun* посилює ці емоції. Солдат ніби знає, про що могли б подумати його співрозмовники, дивлячись на старий поламаний годинник, і погоджується з їх думками: «*Sie hatte weiter keinen*

Wert, ...das weiß ich auch. Und sie ist auch nicht so besonders schön...Und nun gehen sie [die Zeiger]auch nicht mehr» [5]. – «Він нічого не вартий...і я це знаю. І він не такий вже й гарний. ...І вони [стрілки] вже навіть не йдуть». Щоб підкреслити той факт, що герой добре усвідомлює, що річ у його руках – це просто мотлох, при перекладі цих речень ми використовуємо підсилювальні модальні частки *i, вже, навіть*, щоб показати завершеність дії та її категоричність.

МЧ *doch* неодноразово трапляється у мові головного персонажа. Переважно вона сигналізує про прагнення солдата переконати співрозмовників у своїх твердженнях. Так, наприклад, описуючи свій годинник, він каже: «*Sie ist nur ein Teller, so mit weißem Lack. Aber die blauen Zahlen sehen doch ganz hübsch aus, finde ich»* [5]. – «Він лише тарілка, покрита білим лаком. Але блакитні цифри доволі таки гарні, я думаю». В українському реченні пропонуємо видільну часту *таки* у поєднанні з прислівником із метою підсилення твердження.

Ще одне речення із комбінацією МЧ, у тому числі *doch*, сигналізує про небажання головного героя вірити, що годинник – це непотрібна річ, адже він уособлює той «рай», в якому жив колись солдат. Зізнавшись собі у тому, що поламаний годинник – це сміття, яке нічого не варте, герой ніби боїться його втратити, як втратив колись мирне життя: «*Aber sonst is sie doch noch ganz wie immer: weiß und blau»* [5]. – «Але в іншому він все ще такий як завжди: білий із блакитним». Три МЧ поспіль посилюють одна одну і водночас емоційну напругу в розповіді солдата. Недоцільно перекладати кожен з них.

У наступному реченні МЧ *doch* відображає своє найпоширеніше значення – впевненість у власному твердженні: «*Das alles war doch immer so gewesen»* [5]. – «І це завжди було (само) так». В українському перекладі ми можемо упустили переклад МЧ *doch*, адже про високий рівень впевненості у своїх словах повідомляють попередні репліки головного героя, тобто читач розуміє це із контексту. На нашу думку, не треба обтяжувати речення зайвими словами, якщо зміст зрозумілий та вичерпний. Але можемо перекласти і за допомогою означальної частки *само*, яка ще більше підкреслить прагнення героя переконати усіх, що події, про які він повідомляє, відбувалися так, а не інакше.

Частка *doch* зустрічається у реченні, яке належить не головному герою, а його спів-

розмовнику: «*Aber sie geht **doch** nicht mehr*» [5]. – «Але **ж** він **більше** не йде». У цій фразі звучить здивування та приховане запитання: якщо годинник не працює, то навіщо він солдату? З іншого боку, це речення можна трактувати як дружнє нагадування солдату про те, що річ поламана і непотрібна. Такий висновок ми робимо саме завдяки МЧ **doch**. В українському перекладі для створення такого емоційного ефекту ми застосовуємо підсилювальну модальну частку **ж** разом із прислівником у вищому ступені порівняння.

Однією із функцій МЧ є встановлення когнітивних зв'язків між адресатом та мовцем. «Частка як індикатор ставлення мовця до пропозиції висловлювання, адресата та ситуації мовлення активує загальні знання адресата, історію попередніх інтеракцій та спільних знань, завдяки чому адресат розпізнає закладену мовцем оцінку та відповідним чином класифікує отриману інформацію, реагує на неї», – зауважує О.І. Кучма [1, с. 258]. Наприклад, у реченнях «Denken Sie **mal**, sie ist um halb drei stehengeblieben. Ausgerechnet um halb drei, denken Sie **mal!**» [5]. – «Ви **лише** подумайте, він зупинився о пів на третю. Точнісінько о пів на третю, Ви **тільки** подумайте!» солдат закликає своїх співрозмовників замислитися над фактом повідомлення. МЧ **mal** у спонукальному реченні виражає разове прохання, обмежене у часі, до якоїсь дії, у цьому разі – замислитися. Таке прохання можна розглядати як дружнє з відтінком ввічливості. Вживаючи частку **mal**, герой намагається зробити своє звернення якомога делікатнішим та ненав'язливим. Завдяки цій МЧ адресати правильно ідентифікують заклик мовця та роблять певні припущення. Повтор фрази «Denken Sie **mal**» свідчить також про сильне здивування мовця, його емоційне збудження, він ніби не вірить сам у те, що бачить. Українськими еквівалентами можна обрати синонімічні видільні модальні частки **лише** та **тільки**.

«Часте повторення якоїсь однієї частки у висловлюванні мовця можна трактувати як характерну ознаку його мовлення, зумовлену, наприклад, обмеженим словниковим запасом або недосконалою інтерактивною компетенцією» [1, с. 258]. Герой оповідання – звичайний солдат, який говорить простою розмовною мовою, до того ж, тема розмови його дуже хвилює. На нашу думку, саме через надмірні емоції йому бракує слів, спогади «душать» його. Не знаходячи потрібних слів, щоб описати свої почуття, він вживає ек-

пресивні частки. Так, у своїй розповіді герой неодноразово використовує МЧ **ja**. Основне значення цієї частки – підтвердження правдивості висловлювання реалізується у таких реченнях: «*Denn sie hatte **ja** schon geschlafen. Es war **ja** Nacht. ...Sie tat das **ja** immer*» [5]. – «Тому що вона **вже** спала. Була **ж** ніч. ... Вона завжди це робила». Згадуючи про свою матір, герой надмірно хвилюється. Він прагне переконати своїх співрозмовників, що було саме так. Водночас солдат сам дивується, що мати завжди чекала на нього вночі, чула, як він приходив додому, не сварила, давала попоїсти, ніби переконує себе, а не співрозмовників. Для вираження правдивості твердження в українській мові ми використали підсилювальні модальні частки **ж** та **вже**. В останньому реченні німецьку МЧ залишаємо без перекладу. Порядок слів, за яким слово «завжди» стоїть одразу після підмета вказує на його семантичну важливість, саме на нього падає емоційний наголос.

Використання автором двох МЧ поспіль у наступному реченні не є випадковим: «*Das ist **ja gerade** der Witz*» [5]. – «В цьому **ж** і суть». Вони розташовані за принципом зростання інтенсивності загадковості, на якій хоче наголосити солдат. Його вражає дивний збіг обставин: годинник зупинився саме в той час, з яким герой пов'язує найщасливіші моменти свого життя. Завдяки часткам висловлювання набуває особливої емоційності. Воно виражає і подив, і захоплення, і прагнення переконати співрозмовників. Відповідність емоціям в українському реченні досягається також завдяки двом підсилювальним модальним часткам.

МЧ **wohl** зустрічається значно рідше за інші МЧ, як-от **doch**, **ja**, **mal**. Проте в оповіданні вона присутня і у репліках головного героя, і в його співрозмовника. У наступному висловлюванні з її допомогою солдат ще раз хоче наголосити, що він все добре усвідомлює, що він не марить і при здоровому глузді: «*Kaputt ist sie, das weiß ich **wohl***. [5]. – «Поламаний він, і я це знаю». В українському перекладі ми використали модальну підсилювальну частку **і**, щоб передати емоційність висловлювання.

Питання співрозмовника із МЧ **wohl** із порядком слів розповідного речення: «*Sie haben **wohl** alles verloren?*» [5]. – «Ви, **певно**, все втратили?» перетворюється на риторичне питання, яке змушує задуматися не тільки адресата, але й самого мовця. МЧ виступає у ролі ознаки риторичного запитання. Вона свідчить про гіпотетичне припущення мовця,

який більше упевнений у стверджувальній відповіді, ніж у негативній. На такі запитання мовець переважно і не чекає відповіді. Мета його висловлювання – дати емоційну оцінку своєму ствердженню. В українському перекладі модальне слово *певно* вказує на вірогідність висловлювання та є доречним під час перекладу.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, вище наведений аналіз МЧ у короткому оповіданні «Кухонний годинник» В. Борхерта свідчить про те, що вони є потужним засобом вираження емоцій, мовної економії, виконують важливі функції іллокутивного характеру. Також МЧ є одним із лінгвостилістичних засобів, які характеризують ідіостиль німецького письменника, адже завдяки їм мова автора проста і зрозуміла, але водночас колоритна. Під час перекладу німецьких МЧ варто враховувати їх особливості та ознаки, а, головне, контекст. Хотілося б зауважити, що під час перекладу німецьких МЧ ми обирали з низки українських синонімів слова, які відповідали б стилістиці оповідання, щоб якомога ближче передати ідіостиль автора та простоту його мови. Це були слова розмовного стилю та найбільш вживані в українській повсякденній мові. Переважно для перекладу були використані підсилювальні та видільні модальні частки, також модальні слова, інші

частини мови, а іноді МЧ залишали без перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кучма О.І. Функції емоційно-експресивних часток у романі Зіґфрида Ленца «Урок німецької». Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2012. Вип. 21. С. 255–259.
2. Притолок С.А. Війна як театр абсурду в творах Вольфганга Борхерта Наукові записки ТНПУ. Сер. Літературознавство. 2016. № 44. С. 223–228.
3. Садикова О.К. Модальні частки для вираження емоцій у німецькій розмовній мові. Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. Хмельницький : ХНУ, 2009. Вип. 4. С. 187–189.
4. Barchetti Bc. Josefa. Deutsche Modalpartikeln vielleicht und wohl. Masaryk Universität. Brünn, 2017. 144 S.
5. Borchert Wolfgang. Die Küchenuhr. URL: <http://www.merianschule-seligenstadt.de/download/klseite/93fbd30ba263ee88a41586459a9fd501.pdf> (дата звернення 01.06.2018).
6. Herberholz Thilo. Modalpartikeln in Dialogen. Bad Kissingen/Temeswar : Miron Verlag, 2013. S. 247–260.
7. Liefländer-Koistinen Luise. Modalpartikeln als Übersetzungsproblem. Übersetzung, translation, traduction: ein internationales Handbuch. 2004. Band 1. S. 550–555.
8. Petric Teodor. Indexikalische Leistungen der Modalpartikeln und ihre Natürlichkeitstheoretische Bewertung. S. 245–259. URL: https://www.researchgate.net/publication/307770845_Indexikalische_Leistungen_der_Modalpartikeln_und_ihre_natürlichkeitstheoretische_Bewertung (дата звернення 01.06.2018).